

Dr. sc. Aida Spahić

Stručni savjetnik za EU integracije / EU Integration Expert Adviser

Federalno ministarstvo zdravstva / Federal Health Ministry

aida.spahic@fmz.gov.ba; aspahic22@yahoo.com

UDK 316(497.6)

Izvorni naučni rad

ZAŠTO NAM (NE) TREBAJU SOCIOLOZI?

WHY DO WE (NOT) NEED SOCIOLOGISTS?

Sažetak

U ovom članku problematizira se status sociologije kao naučne discipline u Bosni i Hercegovini u kontekstu njene primjenjivosti i konkurentnosti sociologa na tržištu rada. Ovim pitanjem posebno su se pozabavili američki sociolozi ali i drugi sociolozi u svojim empirijskim istraživanjima i teorijskim radovima. Prezentirani su i teorijski osvrti bosanskohercegovačkih autora o mjestu i ulozi sociologije u našem društvu. Za potrebe ovog članka analizirani su obrazovni programi studija sociologije na svim javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini te je ustanovljeno da se studij sociologije može upisati na samo šest od ukupno devet javnih univerziteta, a znanja i kompetencije koje se stiču u toku studija omogućuju diplomiranim studentima da se bave teorijskom sociologijom (naučni rad), primijenjenom sociologijom (vođenje projekata i analize javnih politika) ili nastavničkom djelatnošću (u srednjim školama ili na fakultetima). Analizom objavljenih oglasa na portalu “Mojposao.ba”, u kategorijama “socijalne usluge/neprofitne organizacije”, “obrazovanje” i “državna služba”, zaključujemo da se znanja i kompetencije koje se stiču obrazovanjem na studiju sociologije najviše traže u oglasima koja objavljuju nevladine i međunarodne organizacije, a najmanje u sektoru obrazovanja. U zaključnim razmatranjima daju se preporuke s ciljem da se isprovocira diskusija o modalitetima unapređenja statusa sociologije kao naučne discipline, te obrazovnog profila sociologa u kontekstu njegove pozicije na tržištu rada u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: *sociolog, sociologija, vještine, kompetencije*

Summary

This article discusses the status of sociology as a scientific discipline in Bosnia and Herzegovina in the context of its applicability and competitiveness of sociologists in the labor market. This question has been particularly elaborated by American sociologists, but also by other sociologists in their empirical research and theoretical works. Theoretical reviews of Bosnian authors regarding the place and role of sociology in our society have also been presented. For the purposes of this article, the educational programs in the field of sociology in all public universities in Bosnia

and Herzegovina have been analyzed and it was found that the study of sociology can be studied at only six out of nine public universities, and the knowledge and competencies acquired during studies enable graduates sociology to be engage in theoretical sociology (scientific work), applied sociology (project management and public policy analysis) or teaching (in high schools or colleges). By analyzing the vacancies published on the Mojposao.ba portal, in the categories of "social services/non-profit organizations", "education" and "public service", we conclude that the knowledge and competencies acquired through education in sociology are mostly required in vacancies published by NGOs and international organizations and least in the education sector. The concluding remarks provide recommendations in order to provoke a discussion on the modalities of improving the status of sociology as a scientific discipline, and the educational profile of sociologists in the context of his position in the labor market in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: *sociologist, sociology, skills, competencies*

Uvod

Kako se predmet sociologije, ljudsko društvo, nalazi u stalnom procesu promjene, sociološka teorija i metodološki pristupi također moraju da prate ove promjene. Spoznaje koje se stiču u okviru sociologije mogu se primijeniti na različite oblasti praktičnog života s ciljem identifikacije i interpretacije promjena u društvenoj strukturi, kulturi, međuljudskim odnosima i društvenom razvoju. Da li sociološka teorija i metodološki pristupi prate promjene koje se dešavaju u bosanskohercegovačkom društvu? U kojoj mjeri se primjenjuju spoznaje koje se stiču u okviru sociologije na različite oblasti praktičnog života u Bosni i Hercegovini? Koliko je sociolog prepoznat kao kvalificiran stručnjak koji posjeduje specifičnu ekspertizu te koliko su kompetencije sociologa prepoznate na tržištu rada? Egzistencija sociologije kao naučne discipline u Bosni i Hercegovini u velikoj mjeri zavisi od odgovora na ova pitanja.

Naučne debate o sociologiji kao profesiji još uvijek se vode. Godinama je aktuelna diskusija o prirodi sociološkog znanja i njegovom kapacitetu za rješavanje praktičnih pitanja te o različitim stanovištima sociologa o modalitetima primjene ove discipline. Sociolozi se nakon završetka studija suočavaju sa mnogobrojnim problemima u pronalaženju odgovarajućeg posla. Društvene nauke diferencirale su se u različite uže naučne oblasti koje se isprepliću u brojnim poslovnim pozicijama koje zahtijevaju znanje i vještine koje se stiču na studijima društvenih nauka (Fernández-Esquinas 2019).

Osnovno pitanje koje se tiče budućnosti razvoja sociologije je: na koji način se znanje koje se stiče na studiju sociologije može primijeniti u poslovnom okruženju? To pitanje usko je vezano i sa pitanjem profesije sociologa. Zašto upisati studij sociologije? Klasični argumenti o primjenjivosti sociologije su da sociologija nudi teorijska znanja koja će koristiti drugi naučnici i istraživači, kao i da sociološki pristup zauzima veći dio društvenih procesa koji se odvijaju u javnom diskursu te da je zadatak sociologa da aktivno učestvuju u edukaciji javnosti i oblikovanju javnog mnijenja. Argumentacije u korist teorijske vrijednosti sociologije i njenih kapaciteta za tumačenje i kreiranje društvene stvarnosti donekle su prihvatljive, ali su one nažalost dovele do gubljenja njene pozicije na fakultetima te poslovnih pozicija na tržištu rada.

Ovaj članak predstavlja svojevrsan doprinos razumijevanju problema koji proističu iz neadekvatnog vrednovanja primjenjivosti sociološkog znanja, te skromni pokušaj pronalaženja mogućih rješenja za vraćanje dostojanstva temeljnoj društvenoj nauci koja je nepravredno zanemarena u našem društvu.

Pozicija sociologije

Sedamdesete godine prošlog vijeka bile su zlatne godine razvoja sociologije. Već krajem dvadesetog vijeka sociologija i ostale društvene nauke, sa izuzetkom ekonomije i u određenoj mjeri psihologije, smanjuju svoje kapacitete, gube koherentnost, povezanost sa ostalim naukama i uticaj. Početkom dvadeset i prvog vijeka sociologija se počela okretati prema javnoj i kritičkoj sociologiji. Ovaj zaokret nije praćen jasnim indikatorima poboljšanja statusa discipline ili naznakama daljeg gubljenja interesa za sociologijom. Razlozi i implikacije navedenog su kompleksni; reflektiraju promjene u disciplini i u njenom akademskom, naučnom i društvenom okruženju (House 2019).

Raspravljajući o budućim pravcima razvoja sociologije, Wil Arts i Henk A. Becker u posljednjoj deceniji prošlog vijeka predvidjeli su da će se uz akademski i konsultantski rad, koji čine dva integralna aspekta sociološkog angažmana, javiti potreba za sociološkim doprinosom rješavanju društvenih problema u godinama koje dolaze (Arts i Becker 1990).

Jedan od najvećih zagovornika zaokreta prema primijenjenim aspektima sociološke nauke bio je Michael Burawoy, bivši predsjednik Američke sociološke asocijacije – ASA (2002-2005). Zaslužan je za razvoj, artikulaciju i sistematsku konceptualizaciju sociologije u skladu sa zahtjevima vremena i

društvenih promjena. Ova konceptualizacija na najbolji način ilustruje osnovne pravce razvoja discipline od 2000. godine pa do danas.

Društvene nauke razlikuju se od humanističkih i prirodnih nauka zbog kombinovanja instrumentalnog i refleksivnog znanja koje pruža različite mogućnosti za društveni angažman i intervencije u oblasti javnih politika.

Tabela 1
Vrste sociološkog angažmana

Vrsta znanja	Vrsta angažmana	
	Akademski	Neakademski
Instrumentalno	<p>Profesionalna sociologija</p> <p>Istraživanja provedena u okviru istraživačkih programa u kojima se testiraju hipoteze, postavljaju teorije, analiziraju koncepti i postavljaju istraživačka pitanja.</p>	<p>Sociologija politike ili javnih politika</p> <p>Odbrana rezultata socioloških istraživanja, socijalnih tema, pitanje finansiranja, politički brifinzi.</p>
Refleksivno	<p>Kritička sociologija</p> <p>Kritičko debatiranje u programima socioloških istraživanja i izvan njih.</p>	<p>Javna sociologija</p> <p>Vođenje računa o javnom imidžu sociologije, prezentacija rezultata istraživanja, podučavanje osnova sociologije i pisanje priručnika.</p>

Izvor: Modifikovano prema Burawoy (2005: 11–12, tabela 1 i 2)

Burawoy (2005) se ne bavi sociologijom u smislu definiranja njenog predmeta, već je više usmjeren na elaboraciju sociološkog angažmana. Burawoy razlikuje dvije vrste sociološkog angažmana, akademski i neakademski, u kojem se koristi instrumentalno i refleksivno znanje. Sociološki angažman podijeljen je na četiri oblasti: profesionalnu sociologiju, sociologiju politike ili javnih politika (Policy sociology), kritičku sociologiju i javnu sociologiju. Akademski angažman obuhvata profesionalnu i kritičku sociologiju, dok neakademski angažman obuhvata sociologiju politike ili javnih politika i javnu sociologiju. U oba tipa sociološkog angažmana koristi se kombinovano instrumentalno i refleksivno znanje.

Sociologija politike ili javne politike (Policy sociology) podrazumijeva usluge koje se pružaju klijentima za pronalaženje rješenja u različitim oblastima. Ovaj angažman obično podrazumijeva analizu javnih politika u različitim oblastima te provođenje socioloških istraživanja s ciljem predlaganja novih javnih politika baziranih na naučno utemeljenim informacijama.

Javna sociologija podrazumijeva dijalog između sociologa i javnosti u kojem se svaka od strana prilagođava jedna drugoj.

Profesionalna sociologija podrazumijeva bavljenje disciplinom, njenom metodologijom i doprinosom akumulaciji naučne spoznaje u oblasti sociologije. Burawoy ističe da profesionalna sociologija nije neprijatelj sociologiji koja se bavi analizom javnih politika niti je neprijatelj javnoj sociologiji. Naprotiv, ona je osnovni preduslov njihove egzistencije.

Uloga kritičke sociologije je da istraži i kritički propituje temelje na kojima se zasnivaju istraživački programi profesionalne sociologije.

U autorskim radovima bosanskohercegovačkih sociologa (Vukadinović 2010, Demirović 2010, Kukić 2014, Košarac 2018) evidentno je ukazivanje na njen nezaslužen status u univerzitetskim i srednjoškolskim kurikulumima, uprkos njenom potencijalu za razvijanje kritičkog mišljenja. Društvene nauke, a posebno sociologija, u sistemu visokog obrazovanja trebale bi da zauzme mnogo bolju poziciju, jer su to jedine nauke koje su svojim teorijskometodološkim aparatom u mogućnosti da otkriju uzročno-posljedične veze društvenih procesa i problema i da za iste ponude rješenja (Košarac 2018). Potrebno je ozbiljno razmotriti razloge za takav nepovoljan status sociologije u sistemu obrazovanja općenito.

U istraživačkim radovima bh. sociologa koji tretiraju poziciju sociologije u srednjoškolskom obrazovanju termin *kritičko mišljenje* upotrebljava se kao nešto samorazumljivo bez potrebe za pojašnjavanjem metoda i tehnika koje se koriste za njegovo podsticanje u oblasti nastave sociologije iako je literatura o kritičkom mišljenju u drugim oblastima obrazovanja dostupna i sadrži mnogobrojne tehnike za podsticanje kritičkog mišljenja (Soldo et al. 2017). Ovo otvara prostor za dalja istraživanja i aktivan angažman sociologa i drugih društvenih naučnika na ovom polju. Jedan od pokušaja da se parcijalno odgovori na ovo pitanje nalazimo u empirijskom istraživanju provedenom u srednjim školama u Kantonu Sarajevo (Ždralović, Repovac 2019). Iz ovog istraživanja saznajemo da je potrebno raditi na dodatnom usavršavanju profesora sociologije u srednjim školama u okviru programa cjeloživotnog učenja. Jedan od značajnih nalaza ovog istraživanja je ukazivanje na potrebu da se prilikom izrade nastavnih planova i programa koji se izučavaju u okviru studija sociologije vodi računa o pragmatičnom karakteru ove discipline i

kompetencijama koje se stiču u toku studija, neovisno o tome da li se radi o obrazovanju u okviru nastavnčkog ili naučnog smjera.

Drugo važno pitanje koje se tiče budućnosti opstanka sociologije ogleda se u jednostranom prezentiranju isključivo teorijskog doprinosa sociološkog znanja interpretaciji društvenih pojava i procesa. Zanimarivanje praktičnih potencijala sociologije od akademske zajednice doprinijelo je potiskivanju sociologije od drugih, “tržišno prihvatljivijih” naučnih disciplina, a kao rezultat toga imamo da se studijski program iz oblasti sociologije proučava samo na šest javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini.

Koncept obrazovanja koji je orijentiran prema tržišnim principima, naprotiv, ne dovodi do “stagnacije društveno-humanističkih nauka”, kako tvrde pojedini sociolozi (Košarac 2018: 225), nego zahtijeva od sociologije da se prilagodi društvenim potrebama, a akademska sociologija je odbila to da učini.

Nadalje, nekritičko prihvatanje stava da “društveno-humanističke nauke nikada u svom razvoju nisu mogle da budu tržišno uspješne jer je njihova priroda i uloga u društvu drugačija” (Košarac 2018: 225), reduciralo je sociolozima mogućnost izbora. Ovakav odnos prema sociologiji doveo je do percepcije sociologije kao besperspektivnog studija, sa slabim izgledom za zapošljavanje. Ako posmatramo ulogu sociologije iz perspektive sociologa koji insistiraju na distinktivnoj prirodi i ulozi sociologije u društvu, opcije za zapošljavanje svedene su na oblast obrazovanja, tj. angažman profesora u srednjim školama i istraživačkim institutima, iako su i te mogućnosti veoma sužene.

Postoje međutim i oni sociolozi koji su uspjeli da se izdignu iznad akademskih okvira i pozabavili se pitanjem budućnosti mladih ljudi koji završavaju studij sociologije. Šta će biti s njima? Koje su im opcije?

“Stanje sociologije u bosanskohercegovačkom društvu, uticaj sociologa, kao i odnos društva prema sociologiji i sociolozima, prelama se kroz prizmu mogućnosti zaposlenja i potrebe za sociolozima kao profesijom i zanimanjem” (Šijaković 2013). Profesor Šijaković ističe kako je “velika odgovornost starijih sociologa u tome da svojom cjelokupnom aktivnošću pomažu da se stalno stvaraju mogućnosti zaposlenja mladih sociologa.”

Studij sociologije na javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini

Uvidom u obrazovne programe javnih univerziteta koji su dostupni na internetu (tabela 2) konstatujemo da je studij sociologije dostupan na samo šest od ukupno devet univerziteta. Informacije o vještinama i kompetencijama (tabela 3) koje se stiču na studiju sociologije su ohrabrujuće, budući da obuhvataju širok spektar mogućnosti primjene stečenih znanja u različitim oblastima društvene djelatnosti. Iz ovoga bi se moglo zaključiti da se nakon završenog studija sociologije diplomiranim sociolozima otvaraju brojne mogućnosti zaposlenja, što u realnosti često nije slučaj. Čak se u sistematizacijama radnih mjesta, u nekim ustanovama, pozicija sociologa potpuno ukida u korist socijalnih radnika, socijalnih pedagoga i sličnih zanimanja.

Tabela 2

Studij sociologije na javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini

Br.	Naziv univerziteta	Naziv visokoškolske ustanove	Studij sociologije	Dostupne informacije o vještinama i kompetencijama
1.	Univerzitet u Banjoj Luci	Fakultet političkih nauka	DA	DA
2.	Univerzitet u Bihaću		NE	
3.	Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	Nastavnički fakultet	DA	DA
4.	Sveučilište u Mostaru		NE	
5.	Univerzitet u Sarajevu	Filozofski fakultet	DA	DA
6.	Univerzitet u Sarajevu	Fakultet političkih nauka	DA	NE
7.	Univerzitet u Istočnom Sarajevu	Filozofski fakultet Pale	DA	DA
8.	Univerzitet u Tuzli	Filozofski fakultet	DA	DA
9.	Univerzitet u Zenici	Filozofski fakultet	NE	

Tabela 3

Pregled znanja, vještina i kompetencija koje se stiču na studijima sociologije na javnim univerzitetima u BiH

Znanje	Vještine	Kompetencije za rad u:
1. Teorijsko znanje iz oblasti sociologije	Sposobnost razumijevanja i prepoznavanja osnovnih teorijskih koncepata iz sociologije, ključnih postavki važnijih teorija o društvu , kao i procesa i aktera funkcioniranja društva i društvenih promjena	Nevladinim organizacijama, privatnim agencijama, državnoj upravi, izdavaštvu, kulturi, medijima, politici, istraživačkim agencijama i organizacijama, sektoru turizma, institucijama socijalne zaštite (općinski centri za socijalni rad, savjetovišta za mlade, brak i porodicu), kazneno-popravnim zavodima (zatvorenog, poluotvorenog i otvorenog tipa), disciplinjskim centrima, gerijatrijskim ustanovama; pedagoškim zavodima, ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje, u institucijama kulture, socijalno-humanitarnim organizacijama, sportskim kolektivima, u institucijama za društvenu zaštitu djece, u službama i institucijama za zapošljavanje, u ustanovama zdravstvene djelatnosti itd.
2. Poznavanje metodologije istraživanja	Sposobnost samostalnog provođenja socioloških istraživanja u svim sferama društvene stvarnosti Sposobnost vođenja socioloških projekata iz oblasti: proizvodnje urbanog planiranja, demografske, socijalne, kulturno-umjetničke, sportske i zdravstvene politike, političkog marketinga i medijske politike Sposobnost analize društvenih pojava u kulturi, ekonomiji i ostalim područjima društvenog života i rada savremenog čovjeka	
3. Znanja iz pedagogije, metodike nastave i didaktike	Sposobnost samostalnog obavljanja nastavničke djelatnosti iz predmeta: Sociologija, Demokratija i ljudska prava, Kultura religija i srodnih nastavnih predmeta	U srednjim i osnovnim školama i drugim obrazovnim ustanovama i organizacijama

Šta mogu da radim sa diplomom iz sociologije?

Kada se imaju u vidu ambivalentnost profesionalne sociologije te znanja i vještine koje se stiču na studiju sociologije, osnovno pitanje koje se javlja kod mladih osoba koje razmišljaju o upisu na studij sociologije tiče se isplativosti, odnosno primjenjivosti stečenih znanja. Kako u Bosni i Hercegovini nisu rađena empirijska istraživanja o ovoj temi, osvrnućemo se na dvije studije u kojima su analizirani stavovi studenata sociologije u toku studija i nakon njegovog završetka. Rezultati ovih studija ukazuju na određene promjene u stavovima koje su uzrokovane društvenim promjenama koje su se reflektirale i na promjene na tržištu rada, a posebno na promjene u sistemu obrazovanja, koje su se desile u posljednjim decenijama.

Longitudinalna studija Američke sociološke asocijacije koja je provedena 2005. godine pod nazivom “Šta mogu da uradim sa diplomom iz sociologije?” obuhvatila je 1800 svršenih studenata sociologije čiji je cilj bio da se utvrdi njihovo zadovoljstvo kvalitetom obrazovnog sadržaja u ovoj oblasti. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da je ogromna većina studenata upisala studij sociologije s ciljem razumijevanja ključnih koncepata (90%). Veliki broj studenata sociologije je izrazio oduševljenje obrazovnim sadržajem i literaturom koja se koristi u podučavanju (75%), dok su pojedini upisali studij s namjerom da kreiraju društvene promjene (40%). Ovo posljednje najviše se odnosi na studente afroameričkog i latinoameričkog etničkog porijekla. Diplomirani sociolozi su usaglašeni u stavu da im njihova kvalifikacija pruža osnovno razumijevanje koncepata, teorija i uloge institucija. Istovremeno, diplomirani sociolozi ukazuju na neusklađenost programa obrazovanja sa potrebama tržišta (ASA 2006).

U drugoj studiji koja se bazira na ovoj kohorti diplomiranih sociologa “Šta mogu da radim sa diplomom iz sociologije?” profesor Spalter-Roth i Nicole Van Vooren (2007) istraživali su šta su bivši studenti radili dvije godine nakon diplomiranja, kako bi se utvrdilo jesu li uspjeli ostvariti svoje ciljeve. Istraživanje je pokazalo da većina diplomiranih sociologa ne ide dalje na postdiplomske studije već većina njih (60%) pronalazi posao. Jedna petina upisuje postdiplomski studij (20%). Ovi brojevi pokazuju da zanimanje sociologa spada u kategoriju lako zapošljivih, budući da je većina diplomiranih studenata našla posao s punim radnim vremenom u prve dvije godine nakon diplomiranja.

Od ukupnog broja zaposlenih na puno radno vrijeme 26% je zaposleno u socijalnim službama, na pozicijama savjetnika te u neprofitnim organizacijama. Uglavnom obavljaju poslove i zadatke koji su usko povezani

sa njihovom strukom, kao što je podrška žrtvama zlostavljanja, zagovaranje za ljudska prava, pružanje usluga podrške ugroženim porodicama i pomoć žrtvama katastrofa. Oko 16% diplomiranih sociologa je zaposleno u javnoj administraciji gdje obavljaju poslove vođenja informacionih i računarskih sistema, vođenja računovodstva te obuke uposlenika. Na menadžerskim pozicijama u oblasti ljudskih resursa u kompanijama za zapošljavanje zaposleno je oko 14% diplomiranih sociologa. Ostale uloge uključuju finansijsku analizu, planiranje radne snage, osiguravanje kvaliteta i evaluaciju zaposlenih. Samo 8% diplomiranih sociologa radi u nastavi i bibliotekarskoj djelatnosti, a u marketingu i prodaji na poslovima marketinškog istraživanja, planiranja i oglašavanja zaposleno je oko 10%.

Manje od 6% sociologa radi na istraživačkim pozicijama. Istraživači tvrde da je ovo indikator neadekvatnog obrazovnog plana i programa. Rezultati spomenute studije također su pokazali da studenti ne stiču adekvatna znanja i vještine u oblasti istraživačke metodologije, računarskih aplikacija i statistike, kako bi bili u mogućnosti da obavljaju istraživačke pozicije. Iz tog razloga pojedini diplomirani sociolozi opredjeljuju se za dodatnu obuku i stažiranje prije traženja stalnog zaposlenja i na kraju se najčešće zaposle na poslovima savjetovanja.

Od ukupnog broja diplomiranih sociologa oko 48% ih je zadovoljno svojim sadašnjim poslovima, a 42% je bilo donekle zadovoljno. Većina ispitanika je bila zaposlena na pozicijama koje nisu bile usko povezane sa njihovom strukom. Najveće zadovoljstvo svojom karijerom osjećali su sociolozi koji su bili zaposleni na pozicijama koje su usko povezane sa njihovom strukom. Oni koji su radili poslove koji nisu u skladu sa njihovom strukom iskazali su izrazito nezadovoljstvo poslom koji obavljaju. Odmah nakon diplomiranja većina ispitanika je bila zadovoljna svojim izborom studija sociologije (70%), ali dvije godine kasnije taj entuzijazam je oslabio (60%).

Ovo je zabrinjavajuće ne samo za te pojedince već i za sociologiju kao naučnu disciplinu, jer ukazuje na manjkavosti u obrazovnom procesu.

Ispitanici su istakli da je bilo samo nekoliko radnih mjesta pod nazivom "sociolog" i da im savjetnici za karijeru u njihovim školama nisu pružili informacije o poslovima za koje su kvalificirani sociolozi, te koje vještine trebaju da naglase prilikom traženja posla.

Iz podataka američke studije je evidentno da sociolozi spadaju u zapošljivu kategoriju zanimanja, te da veliki broj njih uspije da se zaposli u poslovnom i javnom sektoru, ali da veoma mali procenat sociologa radi na istraživačkim pozicijama, što ukazuje na neadekvatnost programa obuke iz oblasti metodologije socioloških istraživanja.

Druga studija, koju je za potrebe ovog članka vrijedno spomenuti, provedena je 1995/96. godine s ciljem razumijevanja profesionalnih aspiracija i očekivanja od sociologije, kao struke studenata sociologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rezultati istraživanja otkrili su tri aspiracijske usmjerenosti: fundamentalno-naučnu, primijenjenu i nastavničku. Rezultati istraživanja pokazali su nesigurnost studenata u pogledu njihovih profesionalnih ciljeva. Istraživanje je ponovljeno nakon dvadeset godina kako bi se utvrdio uticaj brojnih promjena u oblasti tržišta rada, sistemu visokog obrazovanja i domaćoj sociološkoj struci. Analizirane su profesionalne težnje i očekivanja studenata sociologije Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu na sličan način kako je to učinjeno prije dvadesetak godina. Upoređivanje rezultata ovih dviju studija pokazalo je dosta sličnosti u određenim segmentima analizirane populacije, ali su potvrđene i brojne razlike od kojih je najznačajnija potpuni izostanak očekivanja unosne i stabilne karijere, sigurnost radnog mjesta, adekvatna zarada, brzina napredovanja itd. Također, u usporedbi s prethodnom studijom povećao se udio studenata koji žele raditi izvan sociološke struke, kao i onih koji procjenjuju da će se to upravo i dogoditi (Cik 2018).

Sociolozi na tržištu rada u BiH

Ako izuzmemo pojedince koji obavljaju određene konsultantske poslove na projektima finansiranim donatorskim sredstvima, diplomirani sociolozi nalaze se u veoma teškoj poziciji na tržištu rada. To proizlazi iz činjenice da se kod nas u konkursnim procedurama za pozicije u državnoj službi stavlja težište na obrazovni profil, a ne na kompetencije koje je pojedinac stekao u toku svog obrazovanja i radnog iskustva. Kako stvari stoje u konkursnim procedurama, posebno onima koje se provode preko agencija za državnu službu (kako državne tako i entitetskih) u javnim ustanovama, sociolog profesionalno može biti angažovan ili kao profesor sociologije ili, u posljednje vrijeme sve rjeđe, u centrima sa socijalni rad. Međutim, to nikako ne znači da sociolog ne može naći posao u nekim drugim sektorima i to na različitim poslovnim pozicijama. U drugim sektorima, osim u nevladinom, a posebno međunarodnim nevladinim organizacijama, sociolozi još uvijek imaju šansu za zaposlenje jer se u konkursnim procedurama u ovoj oblasti stavlja akcenat na vještine i kompetencije koje se stiču studiranjem u oblasti društvenih i humanističkih nauka.

Tabela 4

Oglasi na portalu "Mojposao.ba" na dan 17. 3. 2022.

Red. br.	Oblast	Ukupan broj oglasa u oblasti	Broj oglasa u oblasti čije kriterije zadovoljavaju sociolozi	Pozicija čije kriterije zadovoljavaju sociolozi	Institucija	Kvalifikacije	Ključne kompetencije koje se navode u oglasu
1.	Socijalne usluge – neprofitne organizacije	9	6	Menadžer projekta	Medecins du Monde ASBL“/ „Dokters van de Wereld VZW	Univerzitetska diploma u oblasti humanističkih i društvenih nauka, psihologije, poslovnog menadžmenta i slično; pet godina relevantnog profesionalnog iskustva u projektnom menadžmentu, posebno u oblasti mentalnog zdravlja	Izvršne vještine upravljanja; izvršne vještine pisanja i usmenog izražavanja; sposobnost kvalitetnog obavljanja različitih zadataka, sposobnost timskog rada; sposobnost samostalnog rada; tolerancija prema kulturnim, rodnim, religijskim, rasnim i nacionalnim razlikama; poznavanje kompjuterskih programa (MS Word, Excel itd.); aktivno znanje engleskog jezika
				Savjetnik – strategije, planiranje, koordinacija – međunarodni	European Union Special Representative In Bosnia And Herzegovina	Minimum univerzitetska diploma i pet godina profesionalnog iskustva u sličnim oblastima; relevantno iskustvo u analizi politika i savjetovanju višeg menadžmenta	Sposobnost timskog rada sa razvijenim osjećajem za povjerljivost, profesionalizam i fleksibilnost; izvršne vještine pisanja i usmenog komuniciranja na engleskom jeziku sa posebnim kompetencijama u političkom izvještavanju, pisanju govora i brifiranju senior menadžmenta; izvršne vještine komunikacije u multikulturnom okruženju; ICT vještine koje odgovaraju poziciji, poznavanje službenih jezika BiH

				Stażista	GIZ Office Sarajevo	Univerzitetska diploma ili završna godina fakulteta u oblasti komunikacija, novinarstva, jezika, književnosti, društvenih nauka ili marketinga	Iskustvo u pisanju članaka i priča; iskustvo u medijima i društvenim mrežama; iskustvo u analitičkom radu i istraživanjima; iskustvo u bihevioralnim istraživanjima, odlično poznavanje engleskog jezika, poznavanje rada na računaru (Microsoft Office); odlične vještine komunikacije
				Menadžer projekta/koordinator	Centar za ekonomski i ruralni razvoj CERD, Banja Luka	Minimum 5 godina iskustva u programskom i administrativnom menadžmentu, iskustvo rada na međunarodnim donatorskim projektima	Dokazane organizacione vještine i posvećenost detaljima; sposobnost za rješavanje problema; razvijene interpersonalne vještine; kreativno razmišljanje i proaktivno djelovanje; odlične komunikacijske vještine; poznavanje rada na računaru (MS Office) i korištenje platformi za društvene medije; fleksibilnost i mogućnost brzog učenja; sposobnost upravljanja grantovima; poznavanje donatorskih procedura; sposobnost samostalnog rada i poštivanje rokova; vještine vođenja i koordinacije projektnih aktivnosti u udaljenim lokacijama; aktivno poznavanje engleskog jezika
				Projektni asistent	People in Need ured u BiH, Sarajevo	Univerzitetska diploma iz oblasti zaštite prirodne sredine uzima se kao prednost; više od dvije	Odlične vještine pisanja, fotografiranja i komuniciranja; profesionalizam; razumijevanje odnosa moći;

						godine iskustva na sličnim poslovima u nevladinom sektoru	aktivno poznavanje engleskog jezika; vještine koordinacije, organizacije i rješavanja problema; sposobnost proaktivnog rješavanja potencijalnih problema; sposobnost timskog rada; razvijene interpersonalne vještine
				Koordinator/ica stručnog tima za razvoj djece u programu Dječije selo Gračanica	SOS-Kinderdorf International	Drugi ciklus visokog obrazovanja nivoa 7 ili ekvivalent starog sistema VIII CSS (psihologija, pedagogija, socijalna – pedagogija, socijalni rad i druga srodna zvanja društvenog smjera) (240 ECTS bodova); iskustvo rada u programima podrške razvoju djece i mladih u trajanju od najmanje pet godina	Osnovno poznavanje engleskog jezika; poznavanje rada na računaru (MS Office, uključujući e-mail korespondenciju); iskustvo u savjetodavnom radu (grupnom i individualnom); poznavanje standarda u području socijalne brige, a naročito djece i mladih; izuzetno razvijene komunikacijske vještine; vještine upravljanja timom i planiranja rada tima; dobro razvijene vještine mentorstva, vođenja i facilitiranja treninga, radionica i prezentacija
2.	Obrazovanje	27	1	Learning Consultant	Link Group d. o. o. Sarajevo		Odlične komunikacione vještine – u ličnom kontaktu, razgovoru telefonom i poslovnoj korespondenciji; odlične prezentacione vještine, ubjedljivost i samopouzdanje u nastupu pred klijentom; sposobnost efikasnog zaključivanja dogovora s klijentima;

							sposobnost lične organizacije i koordinacije pri različitim radnim zadacima; preuzimanje inicijative i pozitivan stav prema poslu, obavezama i zadacima
3.	Državna služba i uprava	23	3	<p>Stručni savjetnik za organizaciona poboljšanja i razvoj državne službe</p> <p>Viši stručni saradnik za registar</p>	<p>Odjeljenje za stručno usavršavanje i razvoj državne službe</p> <p>Odsjek za razvoj državne službe</p>	<p>VSS-VII stepen stručne spreme, odnosno visoko obrazovanje prvog ciklusa (koji se vrednuje sa 240 ECTS bodova) ili drugog ili trećeg ciklusa bolonjskog sistema studiranja, diploma visokog obrazovanja – pravne ili upravne struke ili drugi fakultet društvene struke</p>	<p>3 godine radnog staža u struci; poznavanje rada na računaru; poznavanje engleskog jezika</p>
				<p>Stručni savjetnik za postavljenja</p>	<p>Služba za postavljenja u organima državne službe u Kantonu Sarajevo</p>	<p>VSS-VII stepen stručne spreme, odnosno visoko obrazovanje prvog ciklusa (koji se vrednuje sa 240 ECTS bodova) ili drugog ili trećeg ciklusa bolonjskog sistema studiranja, diploma visokog obrazovanja – pravne ili upravne struke ili fakultet humanističke struke ili fakultet druge društvene struke ili fakultet tehničke struke</p>	<p>3 (tri) godine radnog staža nakon sticanja VSS; poznavanje rada na računaru</p>
Ukupno		59	10				

Iz sadržaja oglasa koji su objavljeni na veb-portalu “Mojposao.ba” (tabela 4) vidimo da se za šest od devet oglasa u kategoriji “socijalne usluge/neprofitne organizacije” traži obrazovanje u društvenim i humanističkim naukama, u rubrici “obrazovanje” sociolog bi se mogao prijaviti samo na jedan oglas, u kojem nisu navedene kvalifikacije, a traži se konsultant za obrazovanje. U kategoriji “državna služba i uprava” od dvadeset i tri oglasa samo u tri oglasa traži se obrazovanje iz društvene struke, kao alternativa pravnoj ili upravnoj struci, koja, pored ekonomske struke, dominira u konkursima objavljenim u ovoj rubrici.

Na ovom malom uzorku od 59 objavljenih oglasa u tri kategorije sociolog može aplicirati na 10 oglasa za posao, što u konačnici iznosi oko 17%. Ako bismo se fokusirali samo na tražene kvalifikacije u segmentu obrazovnih kvalifikacija, mogli bismo zaključiti da ovo i nije toliko zabrinjavajuće i da ima nade za zapošljavanje sociologa, ali samo pod uslovom da posjeduju odgovarajuće radno iskustvo. U samo jednom oglasu pruža se mogućnost stažiranja što svršenim studentima društvenih i humanističkih nauka omogućuje sticanje radnog iskustva koje će povećati njihovu konkurentnost na tržištu rada. Ako bismo zaključke izvodili iz ovog malog uzorka, mogli bismo reći da je za sociologa najizglednije zaposlenje u sektoru socijalnih usluga i neprofitnih i međunarodnih organizacija. To naravno podrazumijeva sticanje dodatnih kompetencija, kao što su strani jezik i druge vještine koje se stiču dodatnim usavršavanjem.

Zaključna razmatranja

Imperativ opstanka sociologije kao naučne discipline u Bosni i Hercegovini jeste da se pozabavi odgovorom na sljedeća pitanja: kome treba sociologija i zbog čega? Ova pitanja proizlaze iz krize sociologije koja je počela početkom ovog milenija, a koja je uslovljena dominantnim društvenim, političkim i ekonomskim faktorima čije se konsekvence reflektiraju na profesiju i njen opstanak ne samo kod nas nego i u razvijenim zemljama, kao što je SAD.

House (2019) predlaže tri moguća izlaza iz krize:

1. U prvom slučaju, sociologija može nastaviti istim putem, s tim da će postepeno doći do njenog rasipanja i sociolozi će vremenom prelaziti u druge akademske i istraživačke oblasti društvenog angažmana. Tako će se sociolozi koji se bave kvantitativnim istraživanjima i javnom politikom prikloniti primijenjenoj ekonomiji, dok će oni koji se bave kvalitativnim istraživanjima i humanistički orijentirani sociolozi preferirati sociokulturnu antropologiju, historiju, filozofiju ili čak

studij književnosti. Mnogi sociolozi već su premjestili težište svojih aktivnosti na profesionalne škole (npr. organizacioni sociolozi okrenuli su se biznisu, sociolozi obrazovanja okrenuli su se sektoru obrazovanja, zdravstveni i medicinski sociolozi priklonili su se medicini i javnom zdravlju). Ovakav scenario ne nudi nikakav izgled za opstanak sociologije.

2. U drugom slučaju sociologija i sociolozi moraju da odluče o sljedećim ključnim pitanjima kao što su: da li je sociologija nauka i šta to znači? Koji je suštinski domen sociološke ekspertize i dodatna vrijednost u naučnom i političkom smislu? Kako se sociolozi najbolje mogu organizovati kako unutar discipline tako i interdisciplinarno, u cilju promoviranja pozitivnog razvoja sociologije i društva? Takvo konsenzusno odlučivanje i djelovanje moglo bi se dogoditi u mnogim vrstama socioloških organizacija – akademskim odjelima, istraživačkim centrima i institutima, te političkim/primijenjenim ili disciplinskim organizacijama i na mnogim nivoima – lokalnim, državnim, regionalnim, nacionalnim i međunarodnim.
3. Treći i vjerovatno najizgledniji slučaj rješavanja problema sociologije ovakve kakva je danas je njena podjela na dvije neovisne ali povezane oblasti: naučna/empirijska sociologija i humanistička/filozofska sociologija, u kojoj će mnogi sociolozi da se opredijele za jednu ili drugu oblast djelovanja, a neki će djelovati u obje.

U kojem pravcu će se odvijati razvoj sociologije u Bosni i Hercegovini, zavisi kako od njenih ključnih promotora, tj. akademske zajednice, tako i od sociologa koji su angažovani na različitim pozicijama izvan akademske zajednice. Ako posmatramo potrebe za sociolozima na tržištu rada, evidentno je da su i jedni i drugi nedovoljno angažirani u stvaranju pretpostavki za zapošljavanje diplomiranih studenata sociologije i prepoznavanje sociologa kao struke koja može dati stručni doprinos u različitim sektorima, te da se sociologiji vrati izgubljena pozicija u školama i fakultetima.

Ako izuzmemo pojedince koji obavljaju određene konsultantske poslove na projektima finansiranim donatorskim sredstvima, diplomirani sociolozi nalaze se u veoma teškoj poziciji na tržištu rada, prije svega, zato što sociolog ne spada u profesije koje su prepoznate kao “iskoristive” u poslovnom okruženju, što proizlazi iz njenog lošeg imidža kao ideološki orijentirane discipline koja nije naučno utemeljena. U oglasima za posao, a posebno onima koje objavljuje Agencija za državnu službu, težište se stavlja na obrazovni profil, a ne na kompetencije koje je pojedinac stekao u toku svog obrazovanja i radnog iskustva. U takvim okolnostima sociolozi se susreću sa mnogobrojnim izazovima u nalaženju adekvatne poslovne pozicije. Veliki broj sociologa

zaposlen je na pozicijama koje nisu označene kao “sociološke”, ali koriste svoja znanja i vještine stečene u okviru studija sociologije.

Akadska sociologija koja je dominantna u bosanskohercegovačkom društvu uglavnom se bavi sama sobom, a provođenje empirijskih istraživanja limitirano je nedostatkom odgovarajuće finansijske podrške i političkim faktorima. Istraživanja koja su provedena u okviru akademske sociologije najčešće su lišena praktičnog sadržaja te uglavnom služe kao sredstva za akademsko napredovanje ili kao materijal za dalje teoretiziranje.

Primijenjena sociologija u Bosni i Hercegovini nije se razvila u punom kapacitetu. Efekti provedenih empirijskih istraživanja u oblasti sociologije nisu dovoljno “vidljivi” u društvenim promjenama iako ukazuju na relevantnost nekih društvenih problema. Sociologija je kod nas još uvijek više akademska nego praktična disciplina. Zadatak primijenjene sociologije jeste da istražuje društvene probleme, kako bi ponudila odgovarajuće instrumente za djelovanje u okviru društvenog sistema.

Sociološko znanje je neophodno ne samo za razumijevanje ozbiljnih društvenih problema na makronivou već i izazova s kojima se svakodnevno susrećemo na mikronivou, na poslu, kod kuće u zajednici itd. Sociolozi posjeduju znanje o konceptima i teorijama koje pomažu razumijevanju društvenih interakcija u različitim kontekstima.

Obavljanje poslova primijenjenog sociologa zahtijeva posjedovanje specifičnih vještina koje omogućuju povezanost socijalnih i kulturnih faktora te njihovog uticaja na individualna iskustva i društvene interakcije. Pored toga, potrebne su kompetencije koje podrazumijevaju logičko zaključivanje, komunikaciju i timski rad.

Moglo bi se pretpostaviti da će se znanja i vještine koje se stiču u okviru studija sociologije nastaviti primjenjivati u tri oblasti: teorijska sociologija (naučnoistraživački rad i javni angažman), primijenjena sociologija (empirijska istraživanja i analize i prijedlozi javnih politika), te sociologija kao nastavna djelatnost u srednjim školama i fakultetima. Pitanje je u kojoj mjeri će se sociologija održati, tj. uspjeti izaći iz krize u kojoj se našla pod prijetnjom diferenciranja njenog predmeta i potiskivanjem od drugih disciplina. Koji od scenarija koje je ponudio House (2019) će prevladati, prije svega zavisi od angažmana naših sociologa na polju afirmacije profesije. Iz raspoloživih informacija mogle bi se izvesti sljedeće preporuke:

– Sociološko obrazovanje ne bi trebalo samo da doprinosi proširivanju horizonata i općem obrazovanju pojedinca, već bi trebalo da bude usmjereno i na izgradnju profesionalnih vještina koje će studentima sociologije povećati

tržišnu vrijednost. Na taj način povećat će se mogućnost zapošljavanja studenata sociologije van akademske sfere, u poslovnom i nevladinom sektoru te u javnoj upravi.

– Studentima sociologije potrebno je omogućiti stažiranje u različitim sektorima, kako bi se osposobili za aktivnosti u oblasti primijenjene sociologije. Na taj način prikupit će se dodatne informacije o vještinama i kompetencijama koje je potrebno usavršavati u procesu obrazovanja.

– Sociolozi bi trebali biti aktivniji u promoviranju svoje profesije kroz različite oblike stručnog organizovanja, izdavačke djelatnosti, organizovanja stručnih skupova itd.

– Akademska zajednica treba biti više angažovana u afirmaciji struke, posebno imajući u vidu tendenciju isključivanja sociologije iz nastavnih programa srednjih strukovnih škola i pojedinih fakulteta. To se može odraziti na sve manji broj zainteresovanih za studij sociologije, što će u konačnici uticati na smanjenje potrebe za obrazovanjem iz ove oblasti, a samim tim i za obrazovnim kadrom.

Kako ne bi došlo do najgoreg scenarija, zadatak sociologa je da iskoristi potencijal koji nudi sociološki angažman, da na bazi naučno utemeljenih činjenica predviđa društvene promjene, čime će se prevenirati status sociologa kao pasivnog posmatrača društvenih događaja koji mogu imati nesagledive posljedice za profesiju, a za čiju sanaciju možda više neće biti prilike. Na sociolozima je odgovornost za vraćanje digniteta sociologiji uzimanjem aktivnog učešća u društvenim promjenama u ulozi inicijatora i kreatora društvene stvarnosti. Jedan od načina vraćanja profesionalnog ugleda sociologa jeste afirmacija primijenjene sociologije kroz aktivno uključivanje studenata u različite programe i projekte koji su usmjereni na rješavanje problema primjenom sociološkog metoda. Time će se povećati i njihova konkurentnost na tržištu rada.

Literatura

1. American Sociological Association, Research and Development Department, 2006. "What Can I Do with a Bachelor's Degree in Sociology" A National Survey of Seniors Majoring in Sociology: First Glances: What Do They Know and Where are They Going? Washington, DC: American Sociological Association.
2. Arts, Wil A. and Henk A. Becker 1990. "Strategies for future achievement in Sociology", u C. G. A. Bryant and H. A. Becker (eds.) What Has Sociology Achieved? London: Macmillan, str. 238–247.
3. Burawoy M. 2005. *2004 ASA presidential address: for public sociology*. Am. Sociol. Rev. 70: 4–28

4. Cik, T. 2018. *Aspiracije i očekivanja od studija sociologije i sociološke struke – komparativna analiza*, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:259500>, datum preuzimanja: 30. 3. 2022.
5. Demirović, M. 2010. “Sociologija u visokoobrazovnim institucijama u BiH”, u: *Mjesto i uloga sociologije u bosanskohercegovačkom društvu*: zbornik / priredio Ivan Cvitković. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine: Fakultet političkih nauka, str. 47–54.
6. Fernández-Esquinas, M. (2019): “Dealing with the profession of sociology: opportunities and problems at the interface between training and professional development”. *International Review of Sociology*, DOI: 10.1080/03906701.2019.1672349
7. House, James S. 2019. “The Culminating Crisis of American Sociology and Its Role in Social Science and Public Policy: An Autobiographical, Multimethod, Reflexive Perspective”. *Annual Review of Sociology*, 45: 1–26.
8. Košarac, B. (2018) “Položaj sociologije kao temeljne društvene nauke na savremenom univerzitetu”. *DHS*, 3(6), str. 225–234.
9. Kukić, S. 2014. “Metodološki problemi u suvremenoj sociologiji Bosne i Hercegovine”. *Sociološki diskurs*, godina 4(7), str. 21–37.
10. Soldo, A. 2017. *Obrazovanje u BiH: Čemu (ne) učimo djecu? Analiza sadržaja udžbenika nacionalne grupe predmeta u osnovnim školama*, Mas Media Sarajevo/Fond otvoreno društvo BiH.
11. Spalter-Roth, R i Van Vooren N. 2008. *What are they Doing with a Bachelor’s Degree in Sociology? Data brief on current jobs*. (www.asanet.org/research/briefs_and_articles.cfm).
12. Šijaković, I. 2013. *Sociologija i BiH*. [Online] <http://www.sijakovic.com/06/188/>.
13. Vukadinović, S. 2010. “Institucionalni razvoj sociologije u bosanskohercegovačkom društvu”, u: *Mjesto i uloga sociologije u bosanskohercegovačkom društvu*: zbornik / priredio Ivan Cvitković. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine: Fakultet političkih nauka, str. 13–24.
14. Ždralović, A. i Repovac, V. 2018. “Sociologija u učionici: Analiza nastavne prakse u srednjim školama u Kantonu Sarajevo”. *Pregled: časopis za društvena pitanja*, tom 3, str. 109–126.